

Justitiedepartementet
Regeringskansliet
103 33 STOCKHOLM

Betänkandet SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott

Sammanfattning

8. Ett särskilt hedersbrott

8.3 Ett särskilt hedersbrott införs.

VKV instämmer med förslaget om att införa en särskild brottstyp som tar sikte på hedersrelaterade gärningar, i enlighet med utredningens förslag om ett *Hedersbrott* i BrB 4 kap. 4b §.

VKV anser i likhet med utredarna att införandet av ett särskilt hedersbrott sänder ut viktiga signaler om att samhället ser strängt på hedersrelaterat våld. Det finns flera goda skäl till att hedersbrottet konstrueras på samma sätt som fridskränkingsbrotten och har samma straffskala som dem. Hedersrelaterat våld består i likhet med annat våld i nära relationer ofta av upprepade våldshandlingar som tillsammans utgör en systematisk kontroll över den utsatta, och som leder till att denna bryts ned. Vidare utövas våldet av närstående. Ytterligare ett skäl är att det ska vara möjligt att döma för fridskränkingsbrotten i de fall hedersrekvisitet inte kan styrkas. Forskning visar att gärningspersoner tenderar att ta avstånd från att de haft ett hedersmotiv, vilket kan kopplas till att hedersmotiv utgör en försvårande omständighet och upplevs som stigmatiserande (Grip *et al* 2020). Många vet att samhället inte visar förståelse för hedersmotiv, utan snarare fördömer det.

8.3.3. Hänvisning till den brottskatalog som gäller för de s.k. fridskränkingsbrotten

VKV instämmer med förslaget om att förtals- och förolämpningsbrott enligt 5 kap BrB ska kunna ingå i grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, hedersbrott och olaga förföljelse.

VKV anser att det är en brist att förtals- och förolämpningsbrott inte ingår i fridskränkingsbrotten och olaga förföljelse i dagsläget. Förtal, beskyllningar, nedsättande uttalanden och förödmjukande beteenden är mycket vanligt förekommande vid de typerna av upprepat våld av närstående som fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och

hedersbrottet är avsedda att vara en reaktion mot. Det kan röra sig om förtal och förolämpningar av den utsatta, muntligen eller via sms och sociala medier, direkt till den våldsutsatta, eller till den våldsutsattas sociala nätverk eller till myndigheter. Förtals- och förolämpningsbrott utgör tillsammans med andra brott det mönster av upprepat våld av en närstående som sammantaget leder till att den som utsätts bryts ned och som allvarligt skadar dennes självkänsla.

8.3.5 Straffskala, förhållandet till den nya straffskärpningsgrunden och konkurrensfrågor

VKV instämmer med förslaget om att straffskalan för det nya hedersbrottet ska vara detsamma som för fridskränkingsbrotten på grund av gränsdragningsproblem och betydande överlappningar. Samtidigt vill VKV uttrycka en farhåga vad gäller straffskärpningsgrunder.

Utredarna skriver ” – att straffvärdet – vid förekomst av *såväl närstående- som hedersaspekt* – ofta kommer att vara högre än straffminimum för den föreslagna nya brottstypen” (s 182). Då hedersrelaterat våld oftast begås av en närstående (i bemärkelsen partner, familjemedlem eller släkting), ser VKV en risk för att samma gärningar kommer att leda till ett strängare straff om lagstiftningen om hedersbrott tillämpas än om fridskränkingsbrotten tillämpas, trots att straffskalan är densamma för de båda brotten.

8.4 Behovet av ytterligare straffrättsliga lagändringar

VKV finner det svårt att bedöma om det finns skäl att införa en ny brottstyp för nedvärderande, manipulerande eller kränkande gärningar i syfte att uppnå kontroll, eller om befintlig lagstiftning är tillräcklig. Forskning visar att våldsutsatta kvinnor som polisanmäler nedvärderande, manipulerande och kränkande gärningar upplever att denna typ av våldsutsatthet inte tas på allvar av det straffrättsliga systemet, trots att de själva många gånger upplever denna typ av våld som värst (Brännvall 2016). Denna kunskap talar för att det kan finnas behov av förändringar vad gäller lagstiftning eller tillämpning av befintlig lagstiftning.

8.5.2 Brotts begångna utomlands.

VKV instämmer med förslaget att svensk domsrätt ska föreligga för den föreslagna nya brottstypen hedersbrott utan hinder av det generella kravet på s.k. dubbel straffbarhet.

9. Straffskalor och straffprocessuella frågor

9.2 Straffskalor

Till skillnad från utredaren anser VKV att straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning ska ändras till fängelse i lägst ett år och högst sex år.

I likhet med Polismyndigheten anser VKV att minimistraffet för fridskränkingsbrotten bör höjas från nio månader till ett år. Det huvudsakliga skälet är att höjningen av minimistraffet bättre skulle avspeglade brottets allvarliga karaktär.

Av utredningen framgår att det vid bedömning av brottets svårhet och allvar – dvs ~~straffvärdet – ska bland annat den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit~~

beaktas. Om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person så ska det beaktas särskilt (s 156).

Forskning visar att våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld, kan få allvarliga konsekvenser för hälsan, såväl på kort som på lång sikt. Våldsutsatthet tidigt i livet har mycket starka samband med fysisk och psykisk ohälsa senare i livet (Felitti *et al* 1998). Våld skadar människors välbefinnande avseende social, fysisk, känslomässig och mental hälsa. Här kan nämnas kroppsskador, kronisk smärta, mag- och tarmproblem, PTSD, ångest och depression (Bhanbhro *et al* 2016; Lundgren *et al* 2001; Lövestad *et al* 2017; NCK 2014). Kombinationen av våldets upprepade karaktär och den nära relationen mellan våldsutövare och utsatt gör våldet särskilt allvarligt. Att bli systematiskt kontrollerad och nedvärderad av en som ska vilja en väl bryter ned en persons känsla av värde och trygghet för lång tid. Det är också denna systematiska nedbrytning som många våldsutsatta kvinnor upplever som det värsta våldet och som orsakar dem störst skada. Det är därför hög tid att den skada och kränkning våld i nära relationer, inte minst psykiskt våld, orsakar den utsatta också erkänns inom straffrätten, genom en höjning av ministraflet samt genom att förtals- och förolämpningsbrott läggs till i fridskränkingsbrotten. VKV vill också föra fram den skada hedersrelaterat våld kan orsaka genom att den våldsutsatta i många fall tvingas bryta med hela sin familj.

En invändning utredaren för fram mot en höjning av ministraflet är att skillnaden då blir för stor mellan straffnivåerna för fridskränkingsbrotten och straffnivåerna vid de enskilda brotten var för sig. Utredaren hänvisar till att straffnivån blir oproportionerligt mycket lägre vid flerfaldig brottslighet när mängdrabatten tillämpas. *VKV vill här påpeka att någon mängdrabatt inte kan tas med i beräkningen vid bedömningen av straffvärdet, då det är själva upprepbarheten som gör att den skada fridskränkingsbrotten orsakar är större än summan av de enskilda våldshandlingarna.* Det är upprepbarheten av våldet som allvarligt skadar självkänslan och som gör brottet mångdubbelt allvarligt i förhållande till de enskilda brotten i sig.

En annan invändning utredaren för fram mot en höjning av ministraflet är att den skulle kunna medföra en återhållsamhet från domstolar att bedöma gärningar som fridskränkingsbrott när det inte förekommer några mer allvarliga gärningar såsom misshandel av normalgraden. Utredaren uttrycker en farhåga att en straffrättslig reaktion motsvarande fängelse i ett år skulle kunna uppfattas som relativt sett alltför sträng i de fall det inte förekommit mer allvarliga gärningar. Denna invändning är viktig och oroande. Den tyder på att domstolarna inte förmår se den sammanlagda skada och kränkning de enskilda brotten orsakar brottsoffret. Samtidigt ställer VKV frågan i vilken grad lagstiftaren ska anpassa sig efter domstolarnas bristande förmåga att tillämpa lag enligt lagstiftarens intentioner?

Till sist vill VKV lyfta fram att en positiv effekt av en höjning av ministraflet till ett år är att hälso- och sjukvården skulle kunna lämna ut stödbevisning i form av läkarjournal och rättsintyg, samt kunna polisanmäla brott utan patientens samtycke, även vid misstanke om fridskränkingsbrott.

9.3 Straffprocessuella frågor

VKV förespråkar i första hand en höjning av minimistrafvet för fridskränkingsbrotten och det föreslagna hedersbrottet till fängelse i 1 år.

Om så inte sker instämmer VKV med förslaget om att 10 kap. 23 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och 5 § andra stycket lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott ändras så att sekretessbelagd uppgift om målsäganden inom sjukvården får tas in i ett rättsintyg och lämnas ut till myndighet som har till uppgift att ingripa mot brottet om uppgiften angår misstanke om ett begånget brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader eller ett försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.

En sådan lagändring skulle öka hälso- och sjukvårdens möjligheter att ingripa vid misstanke om brott och att bistå det straffrättsliga systemet med stödbevisning för lagföring. Då fridskränkingsbrotten och det föreslagna hedersbrottet är så pass allvarliga och medför svåra konsekvenser för den enskilda finns det starka skäl som talar för att hälso- och sjukvården bör få lämna uppgifter till de brottsutredande myndigheterna utan hinder av sekretess.

VKV ser att en sådan lagändring kan komma våldsutsatta till godo. Forskning visar att våldsutsatta kvinnor ofta förminskar våldets allvarlighetsgrad och sin egen utsatthet så länge våldet pågår (Holmberg & Enander 2005), varför de inte ser våldet mot dem som tillräckligt allvarligt för att polisanmälas (Brännvall 2016). Om hälso- och sjukvården ges möjlighet att polisanmäla fridskränkingsbrotten utan samtycke kan de ta ansvar att ingripa mot brott, även när brottsoffret själv inte är redo för en polisanmälan. Forskning visar även att en polisanmälan från hälso- och sjukvården kan bidra till att den våldsutsatta kvinnan förstår allvaret i situationen (Brännvall 2016). Lagändringen kan även komma våldsutsatta till godo i fall där den våldsutsatta egentligen vill att våldsutövaren ska ställas till svars för sina handlingar, men inte själv vågar stå för en anmälan eller vill att det ska framgå att hen samtyckt till uppgiftslämnandet. Om uppgifter får lämnas ut utan våldsutsattas samtycke, så innebär det att de inte själva behöver stå till svars inför våldsutövare för att de samtyckt till utlämnande av uppgifterna och till polisanmälan. Som utredarna påpekar förekommer det att våldsutövare pressar våldsutsatta att inte medverka i brottsutredningen.

10. Kontaktförbud

10.2 Utvidgat kontaktförbud med elektronisk övervakning som en förstahandsåtgärd

VKV instämmer med förslaget om att utökat kontaktförbud ska kunna förenas med elektronisk övervakning oavsett om den mot vilken förbudet avses gälla har överträtt ett tidigare meddelat kontaktförbud eller inte.

VKV anser i likhet med utredarna att det inte ska krävas tidigare överträdelse av kontaktförbud för att kunna förena utökat kontaktförbud med elektronisk övervakning, utan det ska kunna beslutas som en förstahandsåtgärd. Bestämmelserna om kontaktförbud är till för att skydda ett brottsoffer mot våld. Det är risken och hotbilden i den aktuella situationen som ska vara avgörande för beslutet, inte huruvida det går att styrka utom rimligt tvivel att

en person gjort sig skyldig till tidigare brott i form av överträdelser av kontaktförbud. Om hotbilden mot en våldsutsatt är allvarlig, ska kraftiga skyddsåtgärder kunna beslutas skyndsamt. En våldsutsatt ska i det läget inte behöva utstå ytterligare våld vid överträdelser, innan elektronisk övervakning kan sättas in.

10.3 Straffskalan för överträdelse av kontaktförbud

VKV instämmer med förslaget om att straffskalan för kontaktförbud ska höjas till fängelse och att ringa brott ska ge böter istället för ansvarsfrihet.

VKV anser att en sådan straffskärpning gör att straffet står i bättre proportion till den integritetskränkning brottsoffer utsätts för vid överträdelser av kontaktförbud. Överträdelser av normalfallet bör ge fängelse då de kan orsaka stort lidande hos brottsoffret. Kontaktförbud kan inge skyddspersonen en känsla av trygghet. Denna känsla riskerar att tas ifrån dem, även vid ringa överträdelser. Att ringa överträdelser i nuläget förbises och ges ansvarsfrihet kan uppfattas som att kontaktförbudet är tandlöst, av såväl brottsoffret som av gärningspersonen.

10.4 En utvidgad möjlighet att avlägsna en misstänkt gärningsperson från gemensam bostad

Till skillnad från utredaren anser VKV att det bör införas en möjlighet att besluta om *interimistiskt kontaktförbud*, som gäller under utredningstiden för kontaktförbud.

Enligt Åklagarmyndighetens handbok för kontaktförbud ska beslut fattas inom en vecka. Utredarna hänvisar till möjligheten att gripa, anhålla eller häkta en misstänkt, och att det, tillsammans med att utredningar om kontaktförbud ska bedrivas skyndsamt, inte behövs ett interimistiskt kontaktförbud. Då häktning används sparsamt, och att tidsgränsen för frihetsberövande vid gripande är 12 timmar och anhållande är 3 dagar, anser VKV att ett interimistiskt kontaktförbud kan utgöra ett kompletterande verktyg för att skydda och trygga brottsoffret under perioden efter att gärningspersonen släppts och innan ett beslut om kontaktförbud hunnit fattas.

Som argument mot interimistiskt kontaktförbud anger utredaren att även handläggningen av ett interimistiskt beslut är tidsödande då gärningspersonens inställning måste inhämtas och beslut meddelas till gärningspersonen. VKV föreslår att ett interimistiskt kontaktförbud ska kunna fattas skyndsamt, exempelvis av jouråklagare i samband med att brott polisanmäls. Polisen kan förhöra sig om gärningspersonens inställning till kontaktförbud och meddela beslut när de befinner sig på brottsplatsen, förhör den misstänkte eller under tiden denne är gripen eller anhållen.

Ett interimistiskt kontaktförbud som fattas inom ett par timmar eller ett dygn efter brottet, skulle ge våldsutsatta ett andrum. Den våldsutsatta skulle ges en möjlighet att – i trygghet och utan påverkan från våldsutövaren – landa i situationen, fatta beslut om framtiden och vidta åtgärder för en förändring. Ett interimistiskt kontaktförbud skulle även ge myndigheter en möjlighet att arbeta ostört under möjlighetsfönstret med att motivera våldsutsatta att ta emot stöd och hjälp. Möjlighetsfönstret utgörs av de första timmarna eller dagarna efter ett brott under vilket brottsoffer är mer motiverade att förändra sin situation. VKV har genom

Islandsprojektet sett goda resultat av ett aktivt stödjande arbete under detta fönster (Eriksson, Brännvall & Ekström 2020).

10.4.2 Väsentlighetskravet för meddelande av kontaktförbud avseende gemensam bostad

VKV instämmer med utredarens förslag om att väsentlighetskravet i 1 a § andra stycket 1 lagen om kontaktförbud slopas.

Tröskeln för kontaktförbud avseende gemensam bostad är tillräckligt hög i och med den vanliga proportionalitetsbedömningen som i sig innebär att det krävs starka skäl för att ett kontaktförbud ska kunna meddelas avseende gemensam bostad.

Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

VKV instämmer med författningsförslaget om att det ska gå att döma personer som begått hedersbrott utomlands (i enlighet med de föreslagna ändringarna i 2 kap 2§ BrB).

VKV instämmer med författningsförslaget om att 5 kap BrB om ärekränkingsbrott ska inkluderas i lagstiftningarna om grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning och det föreslagna hedersbrottet.

VKV instämmer med författningsförslaget om att det ska införas ett särskilt hedersbrott i 4 kap- 4b § i BrB som tar sikte på upprepade hedersrelaterade gärningar.

VKV instämmer med författningsförslaget om att förtalsbrott och förolämpningsbrott ska ingå i brottet olaga förföljelse.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:688) om kontaktförbud

VKV instämmer med författningsförslaget om att ta bort väsentligt i 1a §.

VKV instämmer med författningsförslaget om att utökad kontaktförbud får förenas med elektronisk övervakning.

VKV instämmer med författningsförslaget om att straffskalan för kontaktförbud ska höjas till fängelse och att ringa brott ska ge böter istället för ansvarsfrihet.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott

VKV förespråkar i första hand en höjning av minimistraflet för fridskränkingsbrotten och det föreslagna hedersbrottet till fängelse i 1 år. Om så inte sker ställer vi oss bakom utredningens förslag om att gränsen för när rättsintyg får utlämnas utan samtycke sänks från ett år till sex månader (5 §).

1.4 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

VKV förespråkar i första hand en höjning av minimistraflet för fridskränkingsbrotten och det föreslagna hedersbrottet till fängelse i 1 år. Om så inte sker ställer vi oss bakom utredningens förslag om att gränsen för när en sekretessbelagd uppgift om misstänkt brott

får lämnas till polis sänks från minimistraffet fängelse i ett år till sex månader, samt från två år till ett år vid försök till brott.

Göteborg 2021-01-19

Carina Eliason

Områdeschef

Västra Götalandsregionens Kompetenscentrum om våld i nära relationer, VKV

Västra Götalandsregionen

Referenser

- Bhanbhro, S., Cronin de Chavez, A., and Lusambili, A. (2016). Honour based violence as a global public health problem: a critical review of literature. *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 9(3), 198-215
- Burman, M. (2007). *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Uppsala: lustus.
- Brännvall, M. (2016). *Frigörelse med förhinder. Om polisanmälan när kvinnor tar sig ur mäns våld i nära relationer*. Malmö: Malmö universitet.
- Eriksson, M., Brännvall, M. & Ekström, V. (2020). Att samverka vid akuta våldshändelser i familjer med barn. Utvärdering av Islandsprojektet.
- Felitti, V.J., Anda, R.F., Nordenberg, D., Williamson, D.F., Spitz, A.M., Edwards, W., Koss, M.P., Marks, J.S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction of many of the leading causes of death in adults. The adverse childhood experiences (ACE) study.
- Grip, L., Dynevall, M., Söderberg, J. & Starck, C. (2020) . "Heder fanns ju i familjen men vi har inte extrema i det." Intervjustudie med kriminalvårdsklienter med hedersrelaterad våldsbrottslighet. Forskning och utvärdering inom Kriminalvården.
- Holmberg, C. & Enander, V. (2005). *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. (2 uppl.). Ystad: Kabusa.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. & Kalliokoski, A-M. (2001). *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfattningsundersökning*. Umeå, Uppsala, Stockholm: Brottsoffermyndigheten; Uppsala Universitet; Fritzes.
- Lövestad, S., Löve, J., Vaez, M., & Krantz, G. (2017). Prevalence of intimate partner violence and its association with symptoms of depression; a cross-sectional study based on a female population sample in Sweden. *BMC Public Health* 17:335.
- NCK (2014). Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid, NCK-rapport 2014:1.